

Kulturna baština Lepoglave

Botković, Nikol

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:755343>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET ZAGREB
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Nikol Botković

KULTURNA BAŠTINA LEPOGLAVE

Završni rad

Čakovec, srpanj 2024

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET ZAGREB
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Nikol Botković

KULTURNA BAŠTINA LEPOGLAVE

Završni rad

Mentor rada:

Branimir Magdalenić, umjetnički savjetnik

Čakovec, srpanj 2024

SAŽETAK

Kulturna baština predstavlja bogatstvo ljudskog naslijeđa koje se prenosi s generacije na generaciju. Ona obuhvaća sve aspekte ljudske aktivnosti, od arhitekture i umjetnosti do jezika, običaja i tradicija. Kulturna baština nije samo materijalna, poput spomenika, građevina ili umjetničkih djela, već obuhvaća i nematerijalne elemente poput jezika, plesa, obreda i priča. Važnost kulturne baštine proteže se izvan estetskog užitka i simboličnih vrijednosti. Ona ima ključnu ulogu u oblikovanju identiteta zajednica, očuvanju kolektivnog pamćenja te promicanju razumijevanja i dijaloga među kulturama. Očuvanje kulturne baštine važno je, ne samo zbog poštovanja prošlosti, već i zbog njezine uloge u oblikovanju budućnosti, potičući kreativnost, inovacije i održivi razvoj. Grad Lepoglava, smješten u Hrvatskoj, obiluje bogatom kulturnom baštinom koja seže kroz različite povijesne i umjetničke slojeve. Njegova kulturna baština obuhvaća raznolike elemente kao što su povijesne građevine, poput pavlinskog samostana, tradicijski obrti, folklorna baština te umjetnička djela Ivana Krstitelja Rangera. Jedan od najznačajnijih elemenata kulturne baštine Grada Lepoglave jest Lepoglavski zatvor, koji datira još iz 19. stoljeća i predstavlja arhitektonski i povijesni spomenik od velikog značaja. Osim toga, Lepoglava je poznata po svojoj tradiciji tekstilne industrije, posebno proizvodnji čipke, čija se izrada prenosi s generacije na generaciju, a također je uvrštena na UNESCO-vu listu nematerijalne baštine. Folklorna baština Grada Lepoglave obiluje tradicionalnim plesovima samog KUD-a Lepoglavski pušlek koji kroz svoje predstave njeguje i lepoglavski govor, zatim običaje i narodne nošnje koje čuvaju identitet lokalnog stanovništva. Također, umjetnička scena grada obiluje različitim manifestacijama, galerijama i umjetničkim događanjima koja doprinose kulturnom životu regije. Kroz očuvanje i promociju svoje bogate kulturne baštine, Grad Lepoglava nastoji očuvati svoj identitet, potaknuti turizam te doprinijeti kulturnoj raznolikosti Hrvatske. Međutim, kulturna baština suočava se s brojnim izazovima, uključujući urbanizaciju, industrijalizaciju, klimatske promjene, sukobe i ekonomske pritiske. Stoga je važno ulagati u njezino očuvanje kroz mjere, kao što su: restauracija, edukacija, zakonodavstvo i međunarodna suradnja. Ukratko, kulturna baština predstavlja ključni dio identiteta i bogatstva ljudskog društva te zahtijeva pažnju i brigu kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Ključne riječi: *kulturna baština, Grad Lepoglava, lepoglavska čipka*

SUMMARY

Cultural heritage represents the richness of human heritage that is passed down from generation to generation. It encompasses all aspects of human activity, from architecture and art to language, customs, and traditions. Cultural heritage is not only material, such as monuments, buildings or works of art, but also encompasses intangible elements such as language, dance, rituals, and stories. The importance of cultural heritage extends beyond aesthetic pleasure and symbolic values. It plays a key role in shaping the identity of communities, preserving collective memory, and promoting understanding and dialogue between cultures. Preserving cultural heritage is important, not only because of respect for the past, but also for its role in shaping the future, fostering creativity, innovation and sustainable development. The town of Lepoglava, located in Croatia, abounds in rich cultural heritage that reaches through different historical and artistic layers. Its cultural heritage includes diverse elements such as historical buildings, such as the Pauline monastery, traditional crafts, folklore heritage and works of art by Ivan krstitelj Ranger. One of the most important elements of the cultural heritage of the City of Lepoglava is lepoglava prison, which dates to the 19th century and represents an architectural and historical monument of great importance. In addition, Lepoglava is known for its tradition of the textile industry, especially the production of lace, whose production is passed down from generation to generation, and is also included in the UNESCO list of intangible heritage. The folklore heritage of the City of Lepoglava abounds in traditional dances of the KUD Lepoglavski pušlek itself, which through its performance's nurtures Lepoglava speech, as well as customs and folk costumes that preserve the identity of the local population. Also, the art scene of the city abounds in various manifestations, galleries and artistic events that contribute to the cultural life of the region. Through the preservation and promotion of its rich cultural heritage, the City of Lepoglava strives to preserve its identity, encourage tourism and contribute to the cultural diversity of Croatia. However, cultural heritage faces a number of challenges, including urbanization, industrialization, climate change, conflict and economic pressures. Therefore, it is important to invest in its preservation through measures, such as: restoration, education, legislation and international cooperation. In short, cultural heritage is a key part of the identity and richness of human society and requires attention and care to preserve it for future generations.

Keywords: cultural heritage, City of Lepoglava, Lepoglava lace

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	I
SUMMARY	II
1 UVOD	1
2 GRAD LEPOGLAVA.....	2
2.1. Geografski položaj	2
2.2. Kako je Lepoglava dobila ime.....	2
3 CRKVA BEZGRJEŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE	4
3.1. Lepoglavska crkva.....	4
3.2. Ivan Ranger	6
4 PAVLINI.....	8
4.1. Povijest pavlina	8
4.2. Pavlini u Hrvatskoj.....	9
4.3. Njihov boravak i teritoriji u Lepoglavi	10
4.4. Pavlinski samostan u Lepoglavi	11
4.5. Ivan Belostenec u Lepoglavi	12
5 LEPOGLAVSKA ČIPKA.....	15
5.1. Općenito o čipkarstvu.....	15
5.2. Lepoglavsko čipkarstvo kroz godine.....	17
5.3. Primjena lepoglavske čipke u vrtiću	24
6 LIMENA GLAZBA U LEPOGLAVI.....	26
7 KUD LEPOGLAVSKI PUŠLEK.....	27
8 GAVEZNICA I POLUDRAGO KAMENJE U LEPOGLAVI.....	28
9 KAZNIONICA U LEPOGLAVI	30
10 LEPOGLAVSKA GASTRONOMIJA.....	31
10.1. Vino Kaznionice u Lepoglavi	31

10.2.	Mlinčani kolač.....	32
10.3.	Izrada mlinčanog kolača u vrtiću	33
11	ZAKLJUČAK:	35
12	LITERATURA:.....	36

SADRŽAJ SLIKA:

Slika 1.	Grad Lepoglava.....	2
Slika 2.	Centar Lepoglave	3
Slika 3.	Bočna strana crkve	5
Slika 4.	Prednja strana crkve	5
Slika 5.	Freske Ivana Rangera u Crkvi Sv. Jurja u Purgu	7
Slika 6.	Glavni oltar u Crkvi BDM u Lepoglavi koji je oslikao Ivan Ranger.....	7
Slika 7.	Lepoglavski pavlin.....	9
Slika 8.	Tlocrt Pavlinskog samostana u Lepoglavi	12
Slika 9.	Pavlinski samostan danas.....	12
Slika 10.	Ivan Belostenec	13
Slika 11.	Gazophylacium	14
Slika 12.	Dedek i batići	16
Slika 13.	Lepoglavska čipka.....	16
Slika 14.	„Vugel: na vurice“ Lepoglavska čipka s tečaja	18
Slika 15.	Kraglin: stezica s listeki	19
Slika 16.	Lepoglavska čipka poslije tečaja.....	20
Slika 17.	Lepoglavska čipka iz razdoblja poslije tečaja.....	20
Slika 18.	Stolnjak izrađen na Lepoglavskom tečaju	21
Slika 19.	Učenice čipkarskog tečaja u Lepoglavi	22
Slika 20.	Banovska škola Lepoglava.....	22
Slika 21.	Naušnice izrađene Lepoglavskom čipkom	23
Slika 22.	Haljine izrađene Lepoglavskom čipkom.....	24
Slika 23.	Izrađivanje čipke mališana DV Lepoglava	25
Slika 24.	Limena glazba Lepoglave u Mađarskoj	26
Slika 25.	KUD „Lepoglavski pušlek“	27

Slika 26. Gaveznica, fosilni vulkan.....	28
Slika 27. Ahat, poludrago kamenje	29
Slika 28. Kaznionica u Lepoglavi	30
Slika 29. Vina Kaznionice u Lepoglavi	32
Slika 30. Mlinčani kolač.....	33
Slika 31. Izrada mlinčanog kolača u Dječjem vrtiću Lepoglava.....	34

1 UVOD

Lepoglava je grad Republike Hrvatske smješten u Hrvatskom zagorju. Osim što je okružena planinama, kroz nju potječe i rijeka Bednja.

Osim geografskih ljepota, Lepoglava posjeduje i dugu kulturnu i povijesnu baštinu za koju su ponajviše zaslužni pavlini, katolički crkveni red, koji je djelujući u Lepoglavi dugi niz godina na svojim leđima nosio teret očuvanja velikog djela kulture Lepoglave, ponajviše lepoglavske čipke. Naravno, uz Lepoglavu se veže i povijest crkve Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, koju krasi freske poznatog slikara Ivana Krstitelja Ragera.

Spominjući Lepoglavu, nemoguće je ne spomenuti lepoglavsku čipku. Čipkarstvo Lepoglave kroz svoju povijest pokazuje utiske brojnih kulturnih i ekonomskih politika, tj. proučavajući čipku određenog vremena moguće je uočiti ondašnje političko ili ekonomsko stanje kraja ovisno o određenim ornamentima prikazanih na nj. Iskazujući vještinu izrade svakom čipkom, čipkarstvo Lepoglave uvršteno je na UNESCO-ovu Reprerentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva 2009.godine. Osim što je priznata od strane UNESCO-a, lepoglavska čipka poznata je diljem svijeta i priznata među svjetskim i europskim baštinskim fenomenima.

Osim čipke, Lepoglava njeguje i gastronomiju, od kojih se ističu vina proizvedena u Kaznionici u Lepoglavi, priznata među svjetskim natjecanjima kao vina vrhunske kvalitete te tradicionalna jela, od kojih je najpoznatiji mlinčani kolač.

Kultura i tradicija Lepoglave sastavni je dio svakodnevnog života, a mještani ju s ponosom prenose na iduće generacije. Tradicija kraja njeguje se i u odgojno-obrazovnim ustanovama, posebice u vrtićima, gdje se djecu informira o izgledu čipke, njezinome nastanku, procesu izrade, a nerijetko se i sama djeca iskušaju u izradi čipke na organiziranim radionicama. Osim čipke, djeca su upoznata i s gastronomijom Lepoglave, pa se poput pravih kuhara upuštaju u procese izrade tradicionalnih jela, poput mlinčanog kolača, čime osim upoznavajući se i njegujući tradiciju, razvijaju znanja i vještine za daljnji život.

2 GRAD LEPOGLAVA

2.1. *Geografski položaj*

Grad Lepoglava smještena je na sjevernom dijelu Republike Hrvatske, točnije u Hrvatskom zagorju. Okružena je prekrasnim zelenim pejzažom, planinama Ravnom gorom i Ivanščicom, najvišom planinom Hrvatskog zagorja- visokom čak 1059 metara. Kroz Lepoglavu se cijelim dijelom proteže rijeka Bednja, koja se smatra najdužom rijekom s izvorom i ušćem u Hrvatskoj. Lepoglava graniči sa Općinom Bednjom, općinama Donja Voća i Klenovnik, te s Gradom Ivancom. Također graniči s Republikom Slovenijom, ali i Krapinskom-zagorskom županijom.

Slika 1. Grad Lepoglava

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/> Pristupljeno: 2.5.2024.

2.2. *Kako je Lepoglava dobila ime*

Grad Lepoglava danas možemo povezati s najpoznatijom čipkom, koja krase sam grad. U histografiji se ime Lepoglava može povezati s različitim tumačenjima. Prema navodima Težak (2022), ime Lepoglava se veže uz mjesto Lupoglav. Ta riječ sadrži latinsku riječ lupus i hrvatsku riječ glava. Ovo se tumačenje zadržalo mještana ovog kraja, a bilo je zabilježeno i kod pavlinskih pisaca. Pavlini profesor filozofije i teologije, Ivan Krištovec, također je tumačio kako je nastalo ime Lepoglava (Težak, 2022). Spominje se kako su prvi stanovnici ovog kraja slučajno iskopali glavu i nazvali mjesto Lijepa glava. Još se spominje jedno tumačenje o imenu grada koje navodi Roberto Kauk. On tvrdi kako se ime Lepoglava povezuje s pavlinima jer se među njima isticala jedna lijepa glava s bradom (Težak, 2022). Također, i Dočkal (2014) ističe kako o imenu Lepoglava govore srednjovjekovni dokumenti u kojima se spominjao samostan pod Lijepom glavom .

Slika 2. Centar Lepoglave

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/> Pristupljeno: 2.5.2024.

3 CRKVA BEZGRJEŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

3.1. Lepoglavska crkva

Počeci lepoglavske crkve prema Težak (2022) datiraju oko 1789. godine. U lepoglavskoj crkvi Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije, od 16. stoljeća pa sve do ukinuća pavlinskog reda, bili su pokopani utjecajni velikaši, kao što su: Drašković, Korvina, Rattkaya i mnogi drugi. Grobnica se u lepoglavskoj crkvi nalazila u svetištu i brodu same crkve te kapelama koje su bile podignute s objiju strana crkvenog broda (Žvorc, 2014). Zbog velikog broja ukopa i samih spomenika, crkva je predstavljala *campo santo* hrvatskih velikaša. To je naziv za građevinu u kojoj su bili pokapani najutjecajniji i najugledniji građani. A prvi takav velikaš koji je pokopan u lepoglavskoj crkvi bio je Ivaniš (Ivan) Korvin, odnosno hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban i slavonski herceg (Žvorc, 2014). On je nakon turskih razaranja obnovio crkvu, ali i samostan. Nakon što je obnovio i samostan pavlini su ga smatrali utemeljiteljem njihova samostana, te su ga pokopali ispred glavnog oltara. Prema navodima Težak (2022) kralj Josip II. odlučio je da crkva postane župa, nakon što je bio ukinut pavlinski red godine 1786. Nadzorništvo državnih dobara iznajmilo je crkvu Čazmanskom kaptolu 1806. godine. Zatim, oko pedeset godina kasnije Državni erar 1854. osnovao je kaznionicu, a njome od 1991. upravlja Republika Hrvatska. Kod osnutka župa, dogovoreno je da se slobodno koristi prostorom crkve, župnog dvora te samostana. Prema shvaćanjima Težak „područje župe obuhvaćalo je nekadašnje područje lepoglavskih pavlina i prostiralo se u općini Lepoglava s naseljima“ (Težak, 2022; str. 354). Godine 1952. crkva je bila zatvorena za korištenje radi sigurnosnih razloga. Bili su započeti radovi na crkvi zbog stradanja u Drugom svjetskom ratu, te su u to vrijeme građani izgubili pravo pristupa crkvi. Za to su se vrijeme mise održavale u kapeli sv. Jurja u Purgi sve do 1961. godine, kada se bogoslužje održavalo u župnom dvoru (Težak, 2022). Pastoralni centar s crkvenom dvoranom sagrađen je 1983. godine uz pomoć župljana i župnika. Prema shvaćanjima Težak, „radovi oko crkve Blažene Djevice Marije otegli su se te se njihovo vođenje povjerava ustanovi Dvor Trakošćan, koja je pokrenula i pitanje obnove bogoslužja u samoj crkvi te je 1989., nakon 37 godina, za blagdan Bezgrešnog začeca održana misa u samoj crkvi“ (Težak, 2022; str. 357). U početku su se bogoslužja odvijala nedjeljom i blagdanom, dok su kroz tjedan bili građevinski radovi. Osnivanjem Varaždinske biskupije 1997. godine crkva je postala dio nj. Također, dijelom Varaždinske biskupije postao je i pavlinski samostan.

Slika 3. Bočna strana crkve

Izvor: Autorov uradak

Slika 4. Prednja strana crkve

Izvor: Autorov uradak

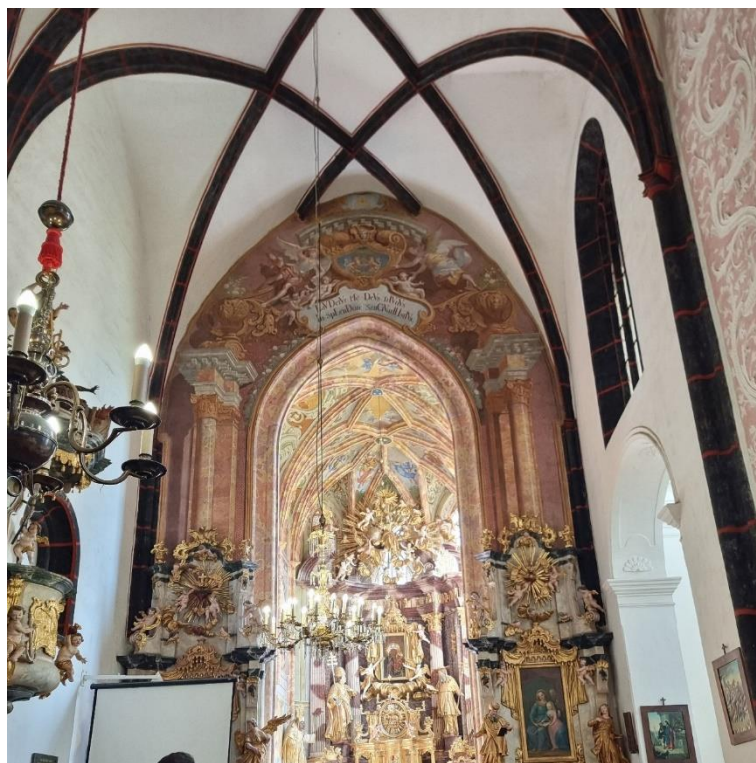
3.2. *Ivan Ranger*

Nakon turskih suzbijanja došlo je do barokne obnove, te su do sredine 17. stoljeća pavlinske građevine obogatile slikarskim radovima (Mirković, 1989). Stoga se barokno slikarstvo može podijeliti u tri faze koje označuju početak i kraj Ivana Rangera. Barokni slikar Ivan Krstitelj Ranger većinu svog života proveo je u lepoglavskom pavlinskom samostanu (Petrović Leš, 2008). On je zaslužan za unutrašnjost upravo lepoglavske crkve-zidine su pune njegovih fresaka. Prema shvaćanjima Petrović Leš „na svojim zidnim i svodnim ciklusima u crkvama i kapelama u Lepoglavi i okolici kistom je stvorio dojam strukture i rahlosti raznih čipaka, pa i one na batiće“ (Petrović Leš, 2008; str. 31). Ivan Ranger je u Hrvatsku došao kao gotov slikar, što možemo reći po njegovom prvom poznatom djelu – oslik prostorije uprave lepoglavskog samostana 1729. godine. U Lepoglavi je prošao obuke i pripreme za redovnika te 10. siječnja 1734. postao je pavlinski redovnik (Cvetnić, 2022). Rado je bio primljen u redovničku zajednicu jer je znao slikati, te je na taj način pomogao potrebama zajednice. Godine 1742. godine na slikama lepoglavske crkve se pojavljuje njegovo ime. Ivan Ranger je, nakon što je podignut samostan i dograđena crkva u 17. stoljeću, dobio zadatak da oslika ćeliju opata, zatim refektorij, zimsku blagovaonicu i ljekarnu. Svaku je prostoriju oslikao prilagodivši fresku onome čemu je namijenjena. Kad je stekao povjerenje, oslikao je u crkvi scenu od dvadesetak metara duge povorke Staraca Apokalipse koji se klanjaju Zavjetnom Janjetu godine 1737. (Cvetnić, 2022). Jedno od najvažniji zadataka koje je dobio bilo je oslikati svetište crkve. Na luku samog svetišta, zabilježen je stih: „LaVDetVr PIe DeVs TrIVnVs / In SpLenDore San CtVarII IstIVs“. Prema navodima Cvetnić (2022) spomen lepoglavske crkve i vrhunac lepoglavskih pavlina su slikani trijumfalni lukovi. Oni su također i čast samih slikara, što je dokaz traga Rangerova kista na njima.

Slika 5. Freske Ivana Rangera u Crkvi Sv. Jurja u Purgi

Izvor: Autorov uradak

Slika 6. Glavni oltar u Crkvi BDM u Lepoglavi koji je oslikao Ivan Ranger

Izvor: Autorov uradak

4 PAVLINI

4.1. *Povijest pavlina*

O Pavlinima, odnosno „bijelim fratriba“, Sekulić navodi:

Pavlini su katolički crkveni red, isprva pustinjački, a zatim samostanski, koji je tijekom višestoljetne povijesti usklađivao svoj život i djelatnost s potrebama vremena, društvenim i povijesnim odnošajima pojedinih naroda među kojima su prebivali, gradili samostane i crkve, otvarali učilišta, promovirali znanost, umjetnost i pridonosili općoj uljuđenosti. (Sekulić, 1989; str. 31)

Kako navodi Sekulić (1989) tijekom crkveno- redovničkih povijesti, pavlini su zakoračili iz oskudnog pustinjačkoga života do feudalno-veleposjedničke moći. Pavlini su preko pet stotina godina bili oni koji su tješili hrvatski puk, zatim savjetovali hrvatske plemiće i velikaše, podržavali hrvatske knjige, odgajali mladež, promovirali umjetnost i stvarali kulturu (Sekulić, 1989). Prema Sekulić (1989), u rukopisnom djelu o povijesti pavlinskog reda iz 1630. godine, govori se kako je prvi i glavni utemeljitelj reda sv. Pavao Pustinjač. Sekulić (1989) spominje i prvi pustinjački pavlinski dom- kako je 1215. godine pečujski biskup Bartolomej sagradio crkvu i uz nju samostan. U prvim se godinama pavlinskog zajedništva spominje nekoliko redovničkih kuća, kao što su u Dubici, Remetama, Bačkom Monoštoru, zatim Slankamenu i samostan Blažene Djevice Marije kod Učke (Sekulić, 1989).

Sekulić (1989) ističe samostan u Lepoglavi koji je podigao grof Herman Celjski 1400. godine. Što se tiče lepoglavskog samostana u njemu je 1687. godine uređen Generale studium theologicum Ordinis (Sekulić, 1989). Osim toga pavlini su isticali uzoran redovnički život, strogoću, domoljublje i visoku naobrazbu (Sekulić, 1989). Kako navodi Sekulić (1989) u 16. stoljeću nije bio podignut ni jedan pavlinski samostan, već je većina njih bila strušena ili oštećena od Turaka. Nakon toga, od 1577. godine sjedište pavlinskog reda bilo je u Lepoglavi (Sekulić, 1989). Prema Sekulić (1989), početkom 18. stoljeća počeli su nemiri, te je tada osnovan pavlinski samostan u Varaždinu. Na kraju donesena je odluka o ukinuću reda, 7. veljače 1786. godine (Sekulić, 1989).

Slika 7. Lepoglavski pavlin

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/pavlini/> Pristupljeno: 2.5.2024.

4.2. Pavlini u Hrvatskoj

Pavlini u Hrvatskoj boravili su i postojali od 1244. do 1786. godine. Prema knjizi „Kultura pavlina u Hrvatskoj“ iz 1989. godine, dijakronijski uvid otkriva promjenjivost povijesne i društveno-ekonomske podloge pavlinske kulture. Kako navodi Maleković (1989), u srednjovjekovnom razdoblju, Hrvati nemaju, izvan crkve, institucije koja bi sustavno radila na napretku prosvjete, dok je s druge strane umjetnička produkcija bila u mogućnosti razviti se neovisno od crkvenih organizacija. Tijekom 13. stoljeća dolazi do prijelaza hrvatskih pavlina od pustinjačkog reda u samostanski. Pavlinski utjecaj na ljude iz bogatih sredina bio je od izuzetne važnosti, kako navodi Maleković (1989) oni su često bili savjetodavci pri donošenju političkih odluka i svjedoci presudnih događaja. Pavlini su u crkvama bili odgovorni za intelektualni odgoj Hrvata u žalosnim i tužnim gubitcima njihovih najbližih (Maleković, 1989).

Veliku ulogu u novom vijeku imale su pavlinske škole- prva otvorena škola pavlina bila je gimnazija u Lepoglavi i to 1503. godine. Prema Malekoviću (1989) uloga ove starovjekovne

i novovjekovne lepoglavske gimnazije još uvijek nije u potpunosti osvjetljena s gledišta podudarnosti s kulturno historijskim interesima hrvatskog naroda, a vezano s time i zapadnoeuropskog civilizacijskog kruga. U pavlinskim školama učenici su osim praktičnih potreba, trebali čitati Cicerona, Vergilija i Ovidija, te su vježbali na ulomcima Aristotelove logike, Organon (Maleković, 1989). Otvaranje lepoglavske gimnazije značio je, kako ističe Maleković (1989), herojski civilizacijskih podvig u vremenu kad su osmanlije prijetile tom teritoriju. Tijekom renesanse na području Hrvatske nije izrađen nijedan pavlinski samostan.

Vladimir Maleković (1989) tvrdi kako su pavlini predvodnici u pokretu decentralizacije reda te se uspijevaju izboriti za hrvatsku redodržavu. U pavlinskim školama zastupljen je bilingvitet, odnosno dvojezičje. Prema Malekovićevom shvaćanju „raskid lepoglavskog pavlinskog centra s humanističkim i renesansnim duhom jedva da bi se mogao opravdati jedino neopozivim priklonom papinskoj dogmi; on je motiviran mnogo šire i slovitije“ (Maleković, 1989; str. 15). Iz toga, može se reći kako su pavlini utjecali na učvršćivanje hrvatskih religioznih zajednica.

4.3. Njihov boravak i teritoriji u Lepoglavi

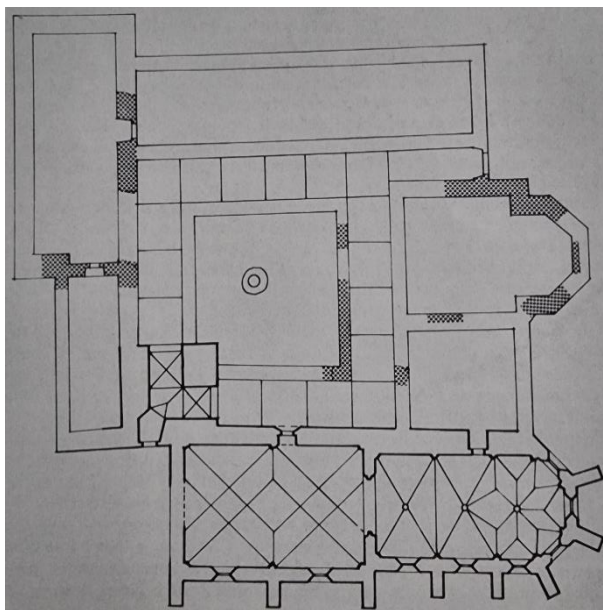
Kako navodi Vončina (1998), Lepoglava se razvijala kao središte hrvatskih pavlina. Pavlini su širili znanje i obrazovanje na mlade ljude (Težak, 2022). Pokrenuli su srednje škole, osnovali prvu gimnaziju koja je djelovala od 1503. pa sve do 1526. te ponovno 1582. do 1637. godine (Težak, 2022). Naime pavlini su imali i samostansku knjižnicu koja je nudila mnoštvo rukopisnih i tiskanih sadržaja (Vončina, 1998). Pokretač srednjovjekovne gramatičke škole bio je lepoglavski prior Marko (Težak, 2022). U toj se školi učilo, kako navodi Težak (2022), o sedam slobodnih umijeća, a ono se dijelilo na trivij i kvadrivij.

Godine 1582. dolazi do promjena rada gimnazije, te je nakon njezine obnove škola dalje nastavila sa radom (Težak, 2022). Težak (2022) navodi kako je gimnazija imala svoje prednosti jer su u njoj bili dostupni obrazovani učitelji, te su učenici imali pristup samostanskoj knjižnici. Pavlinska bogoslovna i filozofska škola u Lepoglavi, 1671. godine dobila je status sveučilišta koje je bilo isključivo za visoko obrazovanje onih koji su bili unutar pavlinskog reda (Težak, 2022). „Gašpar Malečić u Lepoglavi je u jesen 1700. otvorio novu bogoslovnu školu“ (Težak, 2022; str. 51). Kako navodi Težak (2022), studentski je život pavlina imao kućni red koji je sadržavao stroga pravila.

4.4. *Pavlini samostan u Lepoglavi*

Pavlini samostan u Lepoglavi zauzimao je glavno mjesto, zajedno sa gotičkom crkvom sv. Marije (Horvat, 1989). Horvat (1989) navodi kako je Lepoglavu osnovao Herman II Celjski 1400. godine. Zbog Hermanovih zasluga samostan u Lepoglavi je kvalitetno izgrađen (Horvat, 1989). Petar Parler bio je „magister operis“, katedrale sv. Vida na Hradčanima u Pragu te kako navodi Horvat, nakon njegove smrti češki tragovi se šire Europom pa se tako i u Lepoglavi mogu pronaći češke osobine rada. Prema Horvatovom shvaćanju „Lepoglavski samostan je promišljena cjelina, centar kompozicije je zvonik, smješten u jugozapadni kut klaustara, no istovremeno i pred zapadno pročelje crkve“ (Horvat, 1989; str. 97). Prema sačuvanim zapisima, Novak (2022) opisuje kako je lepoglavski samostan bio okružen zidinama koje su zatvarale i činile pravilan četverokut. Osim tog, to se primjećuje i u nepravilnosti tlocrta, svodovima, detaljima koji ispunjavaju samostan te rasporedu masa (Horvat, 1989). Drugim riječima, lepoglavski samostan je nepravilan, ima namjerne nepravilnosti, te prema Horvatovom shvaćanju „sjeverni zid svetišta veće je debljine te se stanjuje prema istoku, kako bi se izbjegao utjecaj tlocrta crkve na tlocrt istočne strane samostana“ (Horvat, 1989; str. 97).

Samostan su uništili Turci, te je njegova obnova započela 1481. godine (Novak, 2022). U 16. stoljeću lepoglavski samostan bio jedan od najimućnijih samostana u Hrvatskoj (Novak, 2022). Kako navodi Novak (2022.) samostan je 1640. godine uništen stradajući u požaru, te je 1650. godine započela njegova obnova. Prema Novakovom shvaćanju „1742. godine u samostanu je bila otvorena tvornica svijeća“ (Novak, 2022; str. 44) što dokazuje da su se pavlini bavili i drugim stvarima. Nakon ukinuća samostana, vlast preuzimaju Čazmanski kaptol, te državni erar, te se sve do 1999. godine kaznionica koristila njime. Nakon takve vlasti, lepoglavski je samostan ponovno teško oštećen. Njegova se najveća obnova dogodila 1945. godine pri povlačenju njemačke vojske i pripadnika Hrvatskih oružanih snaga (Novak, 2022).

Slika 8. Tlocrt Pavlinskog samostana u Lepoglavi

Izvor: Horvat, Zorislav, Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj, u katalogu izložbe Kultura pavlina 1244-1786, Zagreb, 1989.

Slika 9. Pavlini samostan danas

Izvor: <https://www.eivanec.com/povijest-lepoglave-pavlini-razvijaju-znanost-kulturu-i-umjetnost-i-osnivaju-prvu-javnu-gimnaziju/> Pristupljeno: 2.5.2024.

4.5. Ivan Belostenec u Lepoglavi

Ivan Belostenec, odnosno Bilostinac, kako navodi Korade (2022) rođen je u Varaždinu. Pohađao je gimnaziju u Lepoglavi, zatim je studirao u Grazu i teologiju u Rimu (Korade, 2022). Osim toga bio je i prior samostana u Lepoglavi, Sveticama i Čakovcu, te je kraj svojega života proveo u Lepoglavi (Korade, 2022). Korade (2022) navodi kako je Ivan Belostenec napisao tri

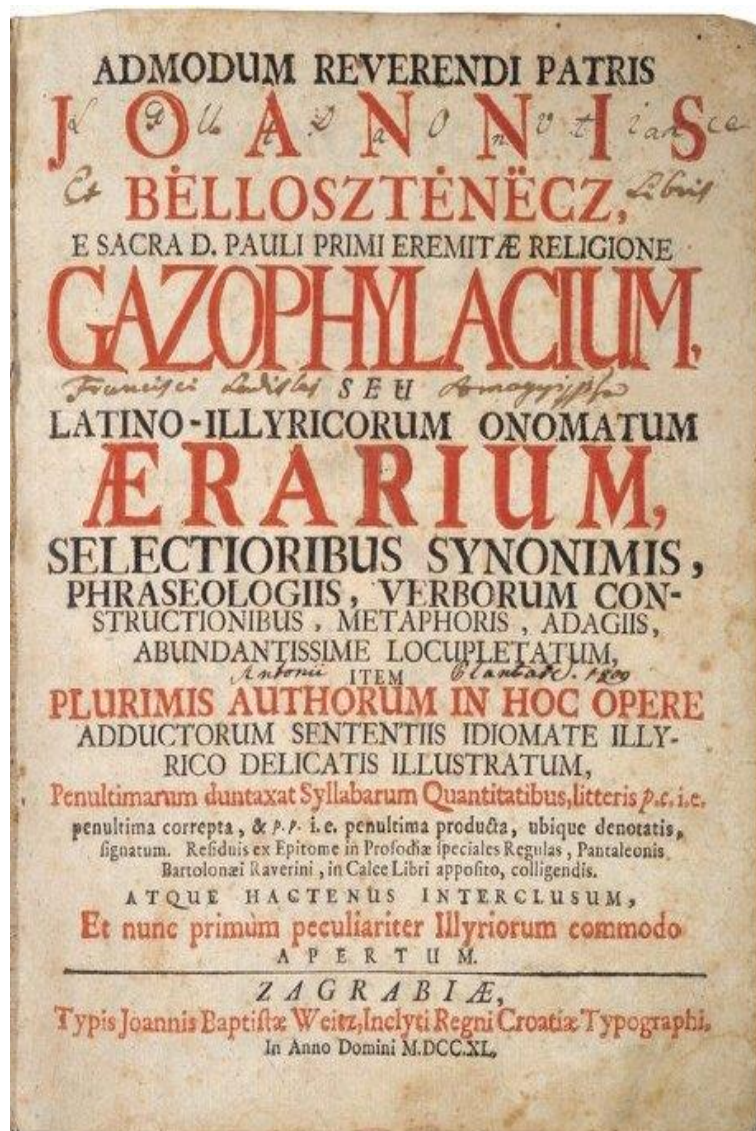
djela, prvo njegovo djelo „Boghomila“ je izgubljeno. Drugo djelo čiji je naziv „Deset propovijedi o euharistiji ili Svete propovijedi za svetkovinu Tijelova“ držao je u samostanima gdje je bio prior (Korade, 2022).

Pred kraj svog života sastavljao je, kako navodi Korade (2022), latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski rječnik, koji je objavljen pod nazivom *Gazophylacium*. Naziv *Gazophylacium* objašnjavao je kao kutiju u kojoj se sprema nakit (Moguš, 2022). Prema navodima Mije Koradea (2022) rječnik su dopunili i objavili Andrija Mužar i Jeronim Orlović. Rječnik je bio prilagođen djeci koja su pohađala školu (Korade, 2022). Autorstvom rječnika stječe titulu jedna od najznačajnijih osoba u povijesti hrvatskog jezikoslovlja i enciklopedistike (Šicel, 1998).

Slika 10. Ivan Belostenec (Gradska knjižnica i čitaonica – Ivana Belostenca)

Izvor: <https://www.gkc-ivanabelostenca.hr/index.php/gazophylacium> Pristupljeno: 2.5.2024.

Slika 11. Gazophylacium

Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/belostenec-ivan> Pristupljeno: 2.5.2024.

5 LEPOGLAVSKA ČIPKA

5.1. *Općenito o čipkarstvu*

Početak 20. stoljeća čipkarstvom su se u Hrvatskoj bavile žene i to većinom učiteljice (Petrović Leš, 2008). Jelica Belović-Bernadzikowska, 1906. godine izdala je knjigu Hrvatska čitma, odnosno čipka, koja je bila posvećena tehnikama čipkarstva i općenitostima o čipkarstvu. U sjevernoj Hrvatskoj, čipkarstvo je istraživala Zlata Šufflay, te se smatra istraživačem lepoglavskog čipkarstva (Petrović Leš, 2008). Osim Jelice Belović-Bernadzikowske i Zlate Šufflay čipkarstvo je istraživala i Natalie Bruck Auffenberg. Prema Petrović Leš (2008) Zlata Šufflay je od 1913. godine do 1925. godine proučavala lepoglavsko čipkarstvo, te je istraživala razne tehnike čipke na batiće. Drugim riječima, Zlata je željela probuditi čipkarstvo u Lepoglavi. Prema Petrović Leš (2008), Šufflay je željela da se čipkom ukrašavaju crkve, te bi na taj način to bio jedan od oblika kako bi žene zarađivale. Petrović Leš (2008) ističe kako je Šufflay spominjala kopiranje uzorka s peča (ženski rubac), kako bi napravila uzorke za vezilačku narodnu umjetnost.

Svoje vrijeme u Lepoglavi, Šufflay je iskoristila istražujući staro čipkarstvo. Danica Brossler, također je pridonijela lepoglavskom čipkarstvu, te je obrađivala čipkarstvo na Pagu i u Lepoglavi (Petrović-Leš, 2008). Brossler je 1942. godine u Hrvatskoj enciklopediji napisala natuknicu čipka, te je spomenula neke informacije koje se tiču hrvatskog čipkarstva. Prema shvaćanjima Petrović-Leš „u vezi s lepoglavskim čipkarstvom mogao se iščitati iz njezinih pisama upućenih 1989. redakciji sarajevskog ženskog časopisa Una, koje je napisala izazvana člankom s netočnim podacima o lepoglavskom čipkarstvu“ (Petrović Leš, 2008; str. 18). Godine 1956. otkrivene su dvije enciklopedije, Enciklopedija Jugoslavije i Enciklopedija Leksikografskog zavoda u kojima nisu bile potpisane natuknice vezane uz čipku (Petrović Leš, 2008). Kako navodi Petrović Leš (2008) 1984. godine Jelka Radauš Ribarić je u Likovnoj enciklopediji Jugoslavije napisala skraćene informacije o povijesti europskog, ali i hrvatskog čipkarstva. Prema shvaćanjima Petrović-Leš „pozornost posvećuje tzv. folklornim čipkarskim tehnikama, šivanim čipkama (pripletima, raspletima) i njihovu korištenju na tradicijskom ruhu, tehnikama uzlanja i preplitanja te jalbi, a tek spominje seljačke čipke na batiće na kapcima, poculicama“ (Petrović Leš, 2008; str.19). Čipkarstvo je privuklo interese mnogih drugih istraživača koji su svoja istraživanja posvetili upravo čipki.

Slika 12. Dedek i batići

Izvor: Autorov uradak

Slika 13. Lepoglavska čipka

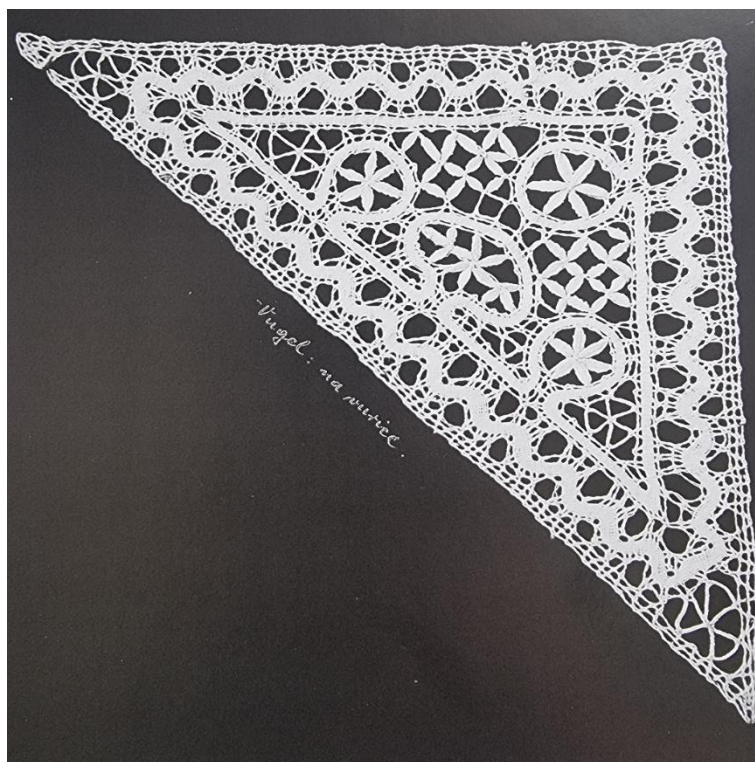
Izvor: Autorov uradak

5.2. Lepoglavsko čipkarstvo kroz godine

Lepoglava je grad podno Ivančice, u kojemu je sagrađen pavlinski samostan, koji je vjerski i kulturno utjecao na ljude koji su ga okruživali. Čipka se radila u prigradskim naseljima koja danas čine samu Lepoglavu. Prema Petrović Leš (2008) to su bila Lepoglavska Ves, Budim, Purga, Sestranec, Čret, Borje i Rinkovec. Osim čipkarstva, ljudi su se bavili i drugim djelatnostima kako bi imali dodatnu zaradu. Čipka se u Sjevernoj Hrvatskoj zadržala samo u Lepoglavi (Petrović Leš, 2008). Kako navodi Petrović Leš (2008), Ljerka Albus je u svom katalogu Lepoglavska čipka iz 1994. godine pisala detaljnije o samom lepoglavskom čipkarstvu. Mještani Lepoglave, prema shvaćanjima Petrović Leš (2008) su od pavlina preuzeli misao i smatranje kako sve mora biti lijepo, te se čipka počela plesti prema narudžbama za brojne crkve. Tako Petrović Leš (2008) navodi da je Adela Pleše pisala kako su žene kad su dolazile u crkvu gledale na oltarima razne uzorke, te su se na taj način uvodili novi motivi. U lepoglavskoj se crkvi mogu naći motivi čipke koje je kistom oslikao Ivan Ranger. Milutin Juranić je najstariju čipku inventarskog broja T 314 nazvao lepoglavskom, navodno zbog jednostavne izrade (Petrović Leš, 2008). Prema shvaćanjima Petrović Leš „Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu čuva pet čipaka koje potječu iz Lepoglave, odnosno iz doba Pavlina u Lepoglavi“ (Petrović Leš, 2008; str. 32). Osim tih pet čipaka u fundusu Etnografskoga muzeja u Zagrebu čuvaju se i nekoliko užih čipkastih pruga iz kapele sv. Ivana na Gorici i sv. Jurja u Purgu. Zlata Šufflay je na kraju 19. stoljeća prikupila i objavila još nekoliko podataka o lepoglavskom čipkarstvu.

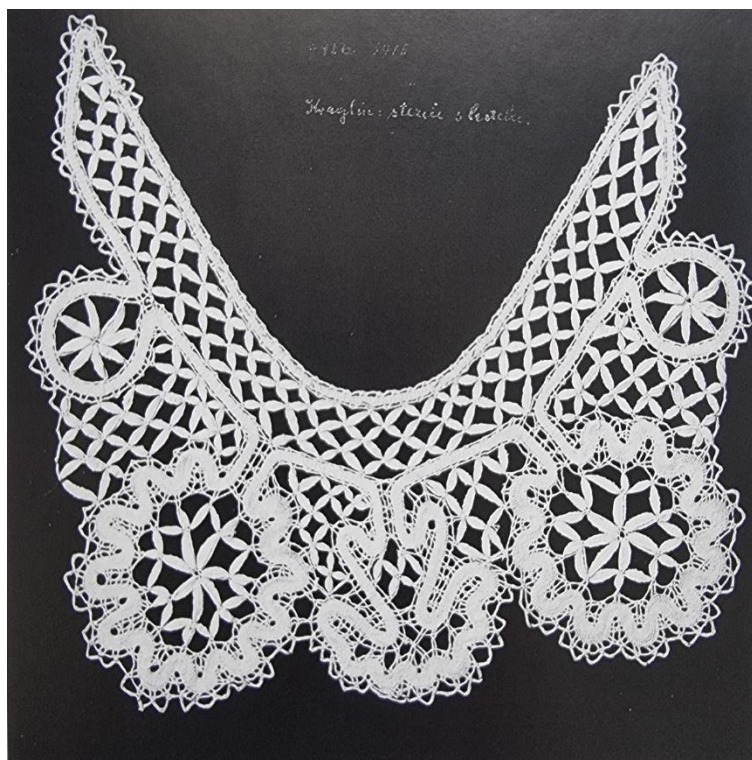
O samom početku lepoglavskog čipkarstva, Šufflay tvrdi da se čipkalo od davnina. Kako navodi Petrović Leš (2008) žene su najčešće sjedile na zemlji i čuvale stoku, i za to vrijeme izrađivale čipku. Čipke su se prema shvaćanjima Petrović Leš (2008) „izrađivale na četvrtastom jastuku zvanom ded, dedek, sašivenom od domaćega konopljina tkanja napunjena sušenom travom ili slamom“ (Petrović Leš, 2008; str. 46). Kako navodi Petrović Leš (2008) proces izrade same čipke nazivao se "deda rediti". Čipke su se radile debljim koncem ili pak domaćom pređom, pomoću 20 do 24 batića. Prema navodima Petrović Leš (2008) batiće su ljudi cijenili jer su tvrdili kako donose sreću. Čipka se prodavala ili se mijenjala za druge namirnice koje su bile potrebne ljudima. Iso Kršnjavi, koji je istraživao lepoglavski kraj kako bi vidio što je ostalo iz pavlinskog razdoblja, što se čipke tiče, osnovao „privremeni čipkarski tečaj u Lepoglavi s posebnim pravilima“ (Šufflay, 1928). Kako navodi Petrović Leš (2008) čipkarstvo se uvelo u školstvo, zatim su postojali predlošci prema kojima se izrađivala čipka i razne tehnike čipkarenja. Viktorija Pajer, učiteljica, prva je učila ljude o čipkarstvu u Lepoglavi

od 1892. do 1893. (Šufflay, 1928.). Ona tada uvodi valjkasti jastuk, koji se još i nazivao mali dedek i bio je napunjen piljevinom, te se on držao u košarici, a zatim su se koristili novi batići izrađeni u lepoglavskoj kaznionici, a pričvršćivalo se pribadačama (Petrović Leš, 2008). Prema Petrović Leš (2008) Zlata Šufflay je postala nova učiteljica od 1894. pa sve do 1897. godine, vodeći tečaj čipkarstva u Lepoglavi kroz taj period. Tečaj su pohađala djeca od 11 do 12 godina, ali i odrasle žene i djevojke. Petrović Leš (2008) navodi kako je tečaj trajao svaki dan dva sata, te se nije odvijao utorkom i četvrtkom. Svaka osoba koja je izrađivala čipku morala je imati svoj pribor, odnosno stolić, dedeka, stolac i sitni pribor poput batića, pribadača i slično. Kako se Zlata Šufflay više nije slagala s ravnateljem škole bila je premještena u Varaždinske toplice (Petrović Leš, 2008). Nakon nje tečaj je vodila učiteljica Julka Peroš, vodeći ga sve do 1900. godine (Petrović Leš, 2008). Početkom 20. stoljeća nestaju tečajevi iz škola, te su žene samostalno izrađivale čipku.

Slika 14. „Vugelj: na vurice“ Lepoglavska čipka s tečaja

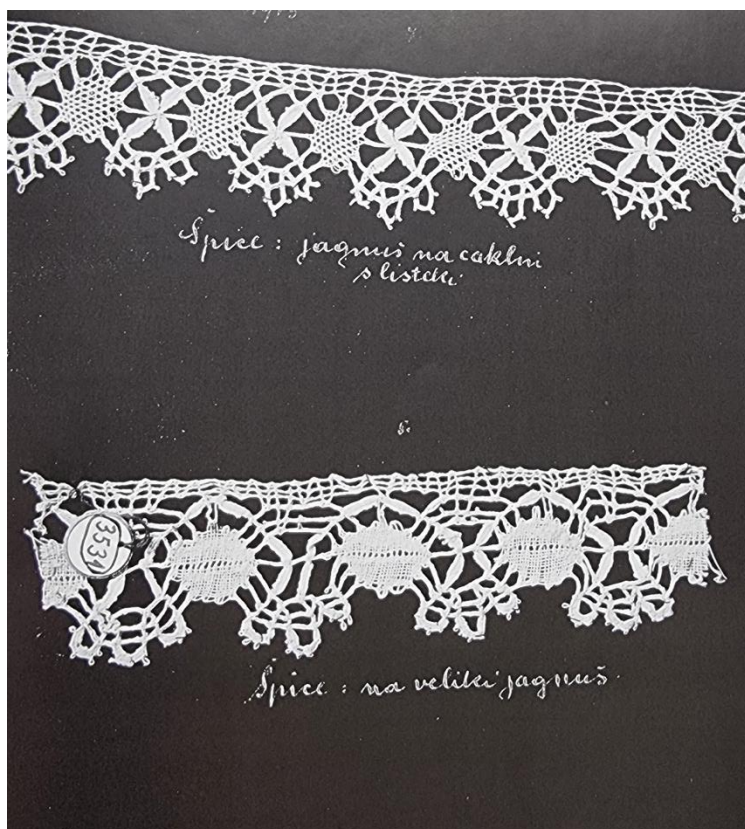
Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 56) Petrović Leš, T. (2008), MUO, Zagreb

Slika 15. Kraglin: stezica s listeki

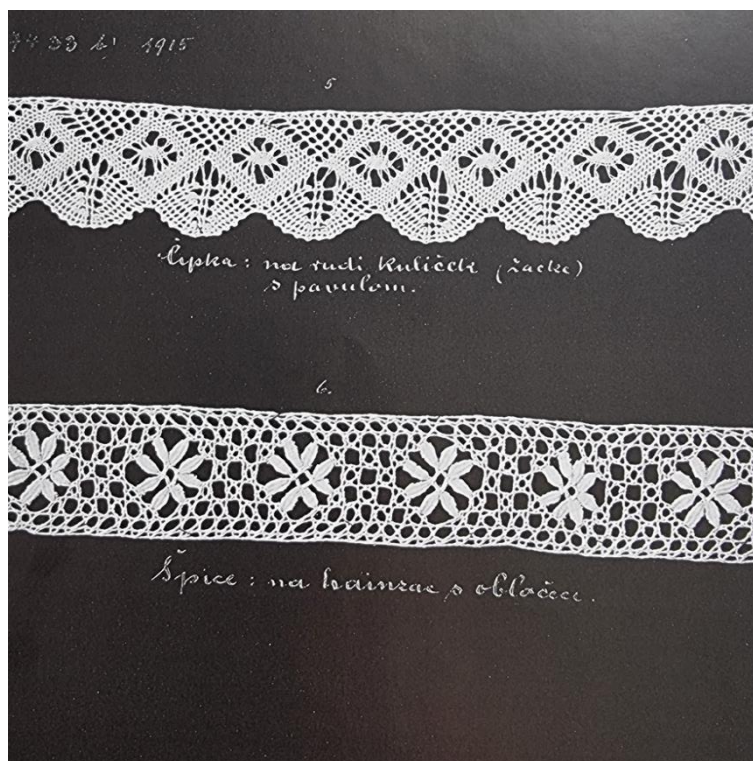
Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 57) Petrović Leš, T. (2008), MUO, Zagreb

Klotilda Cvetišić (1906) navodi kako su se u Lepoglavi pravile čipke iste kao iz Idrije ili pak one poznate pod češkim imenom. U razdoblju od 1900. do 1920. godine u Lepoglavi su se pojavili „trgovci seljaci“, odnosno ljudi koji se prodavali čipku u Varaždin, Zagreb, Slavoniju, Štajersku i Ugarsku (Petrović Leš, 2008). U zbirci Zlate Šufflay pod nazivom Kolekcija II. možemo naići na još čipki iz razdoblja od 1914. do 1915. godine (Petrović Leš, 2008). Prema navodima Petrović Leš (2008) , Zlata Šufflay je 1918. godine lepoglavsko čipkarstvo podijelila u pet faza. Oblici prve i druge faze bili su geometrijski, zatim u trećoj i četvrtoj fazi su slavenski ornamenti, poput „pletenc mreža“ i „listićanje“ , dok su čipke pete faze bili slobodni i geometrijski ornamenti koji su bili rađeni debeli i tankim bijelim koncem (Petrović Leš, 2008).

Slika 16. Lepoglavska čipka poslije tečaja

Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 61) Petrović Leš, T. (2008), MUO, Zagreb

Slika 17. Lepoglavska čipka iz razdoblja poslije tečaja

Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 62) Petrović Leš, T. (2008), MUO, Zagreb

U Lepoglavi u razdoblju od 1918. do 1930. godine nema previše podataka o čipkarstvu. Jedino je Zlata Šufflay pratila rad lepoglavskih čipkarica (Petrović Leš, 2008). Šufflay (1928) navodi kako lepoglavske čipke nisu bile izložene na izložbi „narodnih ručnih radova“. Gospodarska kriza u razdoblju od 1930. pa sve do 1935. zahvatila je i čipkarstvo (Petrović Leš, 2008). U razdoblju između dva svjetska rata seljaštvo je bilo u zabrinjavajućoj situaciji (Leček, 2003). Međutim, 1930. godine, prema navodima Petrović Leš (2008), bila je osnovana Komora za trgovinu, obrt i industriju prema inicijativi Zlate Šufflay. U početku su, kako spominje Danica Brossler, čipkarice izrađivale neurednu čipku i same su ju kopirale po nekim nacrtima (Petrović Leš, 2008). Godine 1933. došlo je do raspada Komore, te se tada i tečaj u Lepoglavi trebao obustaviti. Unatoč tome za njega se ipak zauzeo Vladimir Tkalčić, dok je Danica Brossler vodila tečaj i izrađivala nacрте (Petrović Leš, 2008). Prema navodima Petrović Leš (2008) Vladimir Tkalčić je znao sve o čipkarstvu Lepoglavi i Pagu. On će imati glavnu ulogu u podizanju čipkarstva u Lepoglavi (Petrović Leš, 2008). Petrović Leš (2008) spominje kako je Tkalčić 1933. godine napravio fotografiju koja je prikazivala stol, koji je bio pokriven stolnjakom napravljenim od čipke izrađene rukama lepoglavske čipkarice. Oko 1935. godine počele su se izrađivati čipke nekih novih nacрта, te se prema shvaćanjima Petrović Leš smatra da je „čipka dostigla kakvoću briselskih, što je pokazalo tržište“ (Petrović Leš, 2008; str. 97).

Slika 18. Stolnjak izrađen na Lepoglavskom tečaju

Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 98) Petrović Leš, T. (2008), EM, Zagreb

Slika 19. Učenice čipkarskog tečaja u Lepoglavi

Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 98) Petrović Leš, T. (2008), EM, Zagreb

Vladimir Tklalčić je u studenome 1936. godine dobio rješenje s potpisom bana Viktora Ružića da se u Lepoglavi osnuje Banovinski čipkarski tečaj. Taj se tečaj održavao u zgradi koja je otvorena u listopadu 1937. godine (Petrović Leš, 2008).

Slika 20. Banovska škola Lepoglava

Izvor: Lepoglavsko čipkarstvo (str. 105) Petrović Leš, T. (2008), GMV, Varaždin

Čipkarice su čipku izrađivale osam sati dnevno za satnicu od 12 do 20 dinara. Hrvatsko jedinstvo (1939; prema Petrović Leš 2008) navodi kako se čipka 1939. godine prodavala i van Hrvatske i to u Austriji, Njemačkoj i Americi. Do početka 1941. godine čipku je radilo čak do dvjestotinjak djevojaka, odnosno žena. Prema navodima Petrović Leš (2008) Vladimir Tkalčić, koji je bio ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt, navodno je otkupio zbirku čipaka. Ta se zbirka smatra jednom od zadnjih tragova čipkarstva i Banovinskim tečajem u Lepoglavi zbog osnutka Nezavisne Države Hrvatske. U to je vrijeme i sama Danica Brossler prisilno napustila školu, te je ostavila nacрте, ali je željela da se zadrže autorska prava (Petrović Leš, 2008). Smatra se kako je lepoglavsko čipkarstvo povezano s lepoglavskim pavlinima, te da je čipkarstvo sve više napredovalo. Unatoč mnogim nedaćama koje su spopale lepoglavsko čipkarstvo, ono je ipak uspjelo opstati. Lepoglavske čipkarice i dan danas sve više izrađuju čipku. Održavaju se čipkarski festivali na koje dolaze ljudi diljem svijeta i pokazuju svoj rad upravo u Lepoglavi. Lepoglavske čipkarice osim klasičnih stazica i mnogih drugih ornamenata, počele su izrađivati haljine i naušnice od čipke.

Slika 21. Naušnice izrađene Lepoglavskom čipkom

Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/belostenec-ivan> Pristupljeno: 2.5.2024.

Slika 22. Haljine izrađene Lepoglavskom čipkom

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/noc-muzeja-u-lepoglavi/> Pristupljeno: 2.5.2024.

5.3. Primjena lepoglavske čipke u vrtiću

Dječji vrtić Lepoglava, kroz svoj stručan rad i posvećenost tradicionalnoj kulturi i vrijednostima lokalnog područja, pruža uvid u raznolike aktivnosti obogaćivanja odgoja i obrazovanja najmlađih. Vrtić ističe važnost uključivanja obitelji djece u odgojni proces te posebno naglašava ulogu roditelja. Aktivnosti uključuju tradicionalne običaje, nošnju, obrte te simboličke igre koje potiču razvoj dječje mašte i simbolizacije. Projekti poput lepoglavske čipke i istraživanje fosilnog vulkana Gaveznicica demonstriraju uspješno povezivanje kulturne baštine s suvremenim odgojno-obrazovnim praksama. Njihov rad potencijalno može privući interes izvan granica Hrvatske zbog svoje kvalitete i inovativnosti. Projekt "Lepoglavska čipka" u DV Lepoglava potiče djecu na istraživanje i otkrivanje bogate kulturne baštine vezane uz čipkarstvo. Kroz posjete izložbama, istraživačke aktivnosti i radionice, djeca su imala priliku upoznati različite aspekte izrade čipke, od pribora i tehnika do značaja kulturnog naslijeđa. Kroz interakciju s čipkaricama, posjete drugim institucijama i druženja s roditeljima i vršnjacima, djeca su razvijala svoje razumijevanje i poštovanje prema tradiciji. Kroz projekt su stekli znanje o

procesu izrade čipke i važnosti očuvanja kulturne baštine, potičući ih na samostalno istraživanje i donošenje zaključaka.

Slika 23. Izrađivanje čipke mališana DV Lepoglava

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/gradu-lepoglavi-odobreno-sufinanciranje-projekta-unaprjedjenje-usluga-za-djecu/> Pristupljeno: 2.5.2024.

6 LIMENA GLAZBA U LEPOGLAVI

Lepoglava je grad s bogatom glazbenom kulturom. U Lepoglavi je 1956. godine osnovan orkestar Limena glazba Lepoglave. Limena glazba Lepoglave djeluje i dan danas, te sudjeluje u raznim manifestacijama grada. Svojim djelovanjem orkestar ima raskošan glazbeni izričaj djela domaćih i svjetskih skladatelja. Glazbenici orkestra sviraju skladbe sve od klasične glazbe, suvremenih popularnih skladbi pa do koračnica. U Lepoglavi imaju tradicionalni godišnji koncert, zatim sviraju božićne koncerte te sudjeluju u mimohodu lepoglavskog karnevala. Limena glazba Lepoglava sadrži oko pedesetak članova koje je do nedavno vodio Željko Hutten, no izabrani novi dirigent je Nikola Zver. Glazbenici ovog orkestra mogu se pohvaliti i brojnim nagradama koje su osvojili: 2000. godine u Ravnoj Gori osvojili su Srebrnu plaketu, a 2002. u Novom Vinodolskom Brončanu plaketu. Godine 2006. osvojili su u Selcu na Državnom natjecanju puhačkih orkestara Hrvatske Zlatnu plaketu te su 2009. godine osvojili treće mjesto na Smotri puhačkih orkestara Hrvatske u Novom Vinodolskom. Limena glazba doprinosi razvoju grada, te žele povećati broj svojih članova u orkestru.

Slika 24. Limena glazba Lepoglave u Mađarskoj

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/limena-glazba-lepoglava-nastupila-u-madarskom-kiskunhalasu/>
Pristupljeno: 2.5.2024.

7 KUD LEPOGLAVSKI PUŠLEK

Kulturno-umjetničko društvo Lepoglavski pušlek osnovano je 8. prosinca 2005. godine. Osnovano je s ciljem promicanja, razvijanja i unapređivanja kulturnog života u Lepoglavi. Također, oni doprinose očuvanju i promociji lepoglavskog govora, te promiču kulturnu baštinu lepoglavskog kraja. Sama udruga veoma je aktivna, te sudjeluje u većini manifestacija koje se događaju na području grada Lepoglave. Zaslužni su za promicanje tradicijske baštine u Lepoglavi i na taj način ju pokušavaju očuvati. Jedna od većih događanja u kojem sudjeluju je Čipkarski festival. Kulturno-umjetničko društvo organizira Kazališne noć u Lepoglavi, tj. razne priredbe na kojima KUD nastupa, te oni sami glume, a i samim time promoviraju lepoglavski govor. Neke od poznatijih predstava koje je izveo lepoglavski pušlek su: Kod doktora, Seoska svađa, Betežna babica, Čipka, Studentice, Mica ide v penziju, Život lepoglavske obitelji i mnoge druge. KUD sam piše scenarije za svoje priredbe i izvođenja. Čolaković (2022) ističe kako je KUD lepoglavski pušlek 2014. godine na županijskoj smotri za predstavu Život udovica dobio prvu nagradu. Svoj rad promoviraju po cijeloj Hrvatskoj, ali i inozemstvu.

Slika 25. KUD „Lepoglavski pušlek“

Izvor: <https://evarazdin.hr/fotogalerije/foto-kud-lepoglavski-puslek-gostovao-u-varazdinskom-klubu-za-starije-313732/> Pristupljeno: 2.5.2024.

8 GAVEZNICA I POLUDRAGO KAMENJE U LEPOGLAVI

Na temelju raznih geoloških istraživanja ustanovljeno je kako je prije 22 milijuna godina na području Lepoglave, točnije Kamenog vrha, zvanog Gaveznica, nastao vulkan. Također, na tom su području pronađeni i ahati, odnosno minerali i poludragi kameni različitih boja. Gaveznica je visoka oko 400 metara, te se nalazi blizu samog centra Lepoglave i pavlinske crkve. Prema shvaćanjima Šimunić, Gaveznica „je jedini fosilni vulkan u sjeverozapadnoj Hrvatskoj koji ima očuvan primarni raspored stijena“ (Šimunić An. i Šimunić Al., 1998; str. 133). Naziv „fosilni“ sadrži jer je poslije svog postanka bio prekriven mlađim sedimentima. U sredini vulkana bila je skrtnuta lava, danas je to eruptivni kamen. Nakon vulkanske aktivnosti izišli su razni plinovi, para i koncentrirane otopine iz koji je nastao ahata, koji je danas veoma poznat u Lepoglavi. Gaveznica se smatra jednim nalazištem ahata u Hrvatskoj. Ahata nađeni na Gaveznici su nepravilnog oblika, zatim koncentrične građe, a izgrađeni su od kalcedona i opala. Boja ahata ovisi od primjesa, variraju od bijele preko sive do crne (Šimunić An. i Šimunić Al., 1998). Fosilni vulkan u Lepoglavi smatra se prirodnim fenomenom kao i ahata koji se tamo mogu pronaći.

Slika 26. Gaveznica, fosilni vulkan

Izvor: Autorov uradak

Slika 27. Ahat, poludrago kamenje

Izvor: Autorov uradak

9 KAZNIONICA U LEPOGLAVI

Godine 1854. osnovana je Kaznionica u Lepoglavi, u prostorijama pavlinskog samostana (Novak i Čolaković, 2022). Kaznionica, odnosno zatvor počeo je s radom nakon što je donesen Kazneni zakon 1852. godine. Prema navodima Novaka i Čolakovića (2022) godine 1875., s novim Zakonom o kaznenom postupku, uveden je prijevremeni otpust i reguliran je samotni zatvor. Tada je u Republiku Hrvatsku uveden progresivni zatvorski sustav koji zahtjeva obavezni zatvorski rad i obrazovanje čiji je cilj bila rehabilitacija i kažnjavanje. Za to je bio zadužen Emil Tauffer, mađarski pravnik, koji je proučavao sustav drugih kaznionica (Novak i Čolaković, 2022). On je uveo i irski režim izdržavanja kazni, kojim su zapravo zatvorenici svojim lijepim ponašanjem mogli proći iz težeg u lakši režim. Lepoglava je prema shvaćanjima Novak i Čolaković, „dobila 5500 forinti kako bi nabavila potrebno oruđe i sirovine za rad obrtnih radionica“ (Novak i Čolaković, 2022; str. 164). Zatvorenici su mogli plesti korpe, okopavati zemlju, baviti se pčelarstvom. Takav je režim ostao sve do danas. Danas, lepoglavski zatvorenici se bave pčelarstvom, ugostiteljstvom, uzgajaju različite ratarske kulture, održavaju vinograde i prave vina, rade u drvnjoj industriji koja je u sklopu same Kaznionice, i slično. U lepoglavskom zatvoru kaznu izdržavaju punoljetne muške osobe koje imaju mogućnost raditi i za to dobiti plaću. Osim što se u lepoglavskom zatvoru odvijaju najstrože kazne, Lepoglavska kaznionica poznata je i po tome što je 2018. godine u njoj sniman dio igranog filma „Koja je ovo država“. Lepoglavski zatvor jedan je od najstarijih zatvora u Hrvatskoj, u kojem su kaznu odrađivali i neki od poznatih lica poput Franje Tuđmana, Alojzije Stepinca, Dražena Budiša i mnogih drugih.

Slika 28. Kaznionica u Lepoglavi

Izvor: <https://www.lepoglava.hr/povijest-kaznionice/> Pristupljeno: 2.5.2024.

10 LEPOGLAVSKA GASTRONOMIJA

Lepoglava ima bogatu kulinarsku tradiciju. Nudi niz tradicionalnih jela koja se pripremaju u originalnom obliku. Prema knjizi „Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije iz Lepoglave“ ,kako navodi Crleni (2022), možemo saznati o prvom puranu iz 1561. godine koji se za blagdan Male Gospe nalazio na stolu lepoglavskih pavlina. Bengeri (2022) navodi kako su u lepoglavskoj kaznionici posebno ponosni na svoju proizvodnju vrhunskih vina sa zaštićenim geografskim porijeklom. U vinogradima Kaznionice u Lepoglavi godišnje se proizvodi 20 tisuća litara vina. Lepoglava je dobila i svoju kuharicu, autor kuharice je chef Damir Crleni i u njoj je predstavljeno 29 jela. Neka su jela predstavljena u svom originalnom obliku, onako kako se pripremaju, a neka su jela prikazana na način na koji se danas mogu posluživati. Najpoznatiji je mlinčani kolač, koji je zaštitni znak ovog kraja, a ujedno i zakonom zaštićen. U kuharicu lepoglavskog kraja chef Damir Crleni (2022) zapisao je čak i neke stare recepte i pronašao zapise pavlina iz 16.stoljeća.

10.1. Vino Kaznionice u Lepoglavi

Zatvorenici sudjeluju u svim procesima izrade vina, a u okviru zatvorskog sustava imaju priliku školovati se za zanimanja poput voćar-vinogradar, pčelar, pomoćni kuhar i konobar. Vina se proizvode na gospodarstvu Kaznionice u Lepoglavi. Vina Kaznionice u Lepoglavi sudjeluju na natjecanjima Decanter World Wine Awards na kojima se predstavljaju samo vina vrhunske kvalitete koja na domaćim natjecanjima predstavljaju najviši razred. Kaznionica u Lepoglavi u protekle tri godine osvaja medalje na ovom natjecanju što predstavlja kontinuitet proizvodnje vrhunskih vina na području Lepoglave. U tome im pomaže upravitelj Dražen Posavec, ali velika zasluge pripadaju i agronomu Stjepanu Biškupu, voditelju odsjeka poljoprivredne radionice u kaznionici.

Slika 29. Vina Kaznionice u Lepoglavi

Izvor: <https://bregovitahtvatska.hr/vinar/kaznionica-lepoglava/> Pristupljeno: 2.5.2024.

10.2. Mlinčani kolač

Mlinčani kolač jedan je od zaštićenih autohtonih proizvoda. Na inicijativu KUD-a „Lepoglavski pušlek“, mlinčani kolač dobiva svoju zaštitu. Nekada je to bilo težačko jelo jer je pravljen s domaćom masti koja daje energiju za fizički rad. Ime je dobio po tome što se tijekom pečenja razvoji na mlince. To je neka vrsta slanog kolača koja se nekada jela s kiselim mlijekom, a danas se poslužuje uz namaze. Ljude je nekada bilo sram reći da jedu mlinčani kolač (bio je odraz siromaštva i rada na polju), a danas na predstavljanjima ovog autohtonog proizvoda slušaju se samo riječi hvale. Ovaj se kolač nije radio za blagdane, već je to bio kolač koji je svaki dan bio na stolovima lepoglavskih mještana.

RECEPT: 1kg bijelog glatkog brašna

1 žlica soli

-svinjska mast u krutom stanju

250ml toplog mlijeka

250ml tople vode

Izvor: Kuharica lepoglavskog kraja (str. 6) Crleni, D. (2022).

Slika 30. Mlinčani kolač

Izvor:<https://www.lepoglava.hr/brojnim-lepoglavcanima-prezentirana-izrada-mlincanog-kolaca-ali-i-drugih-autohtonih-delicija-lepoglavskog-kraja/> Pristupljeno: 2.5.2024.

10.3. Izrada mlinčanog kolača u vrtiću

Kultura lepoglavskog kraja čuva se i prenosi s koljena na koljenom, ali se i s ponosom ističe u odgojno-obrazovnim ustanovama Lepoglave. Tako su se i djeca iz Dječje vrtića „Lepoglava“ okušala u izradi mlinčanog kolača. KUD „Lepoglavski pušlek“ odlučio je lepoglavskim mališanima pokazati kako se izrađuje tradicionalni kolač Lepoglave. Uz pomoć članova KUD-a i odgojiteljica, djeca su s velikim veseljem krenula u proces izrade kolača od samo pet sastojaka: brašna, mlijeka, vode, soli i masti te su pripremila vlastiti mlinčani kolač.

Slika 31. Izrada mlinčanog kolača u Dječjem vrtiću Lepoglava

Izvor: <https://www.eivanec.com/malisani-iz-lepoglave-spremali-mlincani-kolac-jedan-od-zasticenih-proizvoda-iz-bojanke-okusi-i-mirisi-varazdinske-zupanije/> Pristupljeno: 2.5.2024.

11 ZAKLJUČAK:

Grad Lepoglava, nalazi se na sjevernom dijelu Republike Hrvatske, u Hrvatskom zagorju. Danas, Lepoglava se povezuje s najpoznatijom čipkom koja je svojevrsni simbol grada. Ime Lepoglava ima različite interpretacije u povijesti, a najčešće tumačenje značenja proizlazi iz sintagme „Lijepa glava“.

S Lepoglavom najčešće se povezuje kaznionica u Lepoglavi, koja datira iz 19.st. , a poznata je kao zatvor u kojemu se odrađuju kazne za najteže zločine te su brojne poznate osobe boravile i odrađivale kaznu u njemu, poput Alojzija Stepinca. Osim zatvora, tu je i Crkva Bezgrješnog Začeca Djevice Marije, za čiji osnutak i njezino postojanje i održivost kroz povijest su zaslužni pavlini, jednako kao i za očuvanje cjelokupne tradicije grada Lepoglave. Crkva je poznata po svojoj unutrašnjosti, odnosno bogatstvom zidnih fresaka slikara Ivana Rangera.

Kad se spominje tradicija, neizostavan je dio i lepoglavska čipka, svjetski nagrađivane rukotvorine čiji način čipkanja se prenosi s generacije na generaciju kako bi ostala trajno očuvana. U kulturnoj baštini Lepoglave nalaze se i limena puhačka glazba, ali i KUD Lepoglavski pušlek koji svojim nastupima nastoje očuvati, ne samo nošnje i način plesanja te tekstove pjesama, već i sam lepoglavski govor.

Lepoglava ne zaostaje ni u gastronomiji, pa su tako vina iz kaznionice u Lepoglavi jedna od poznatijih i nagrađivanijih vina u svijetu, dok mlinčani kolač predstavlja „specijalitet“ Lepoglave, iako je u prošlosti bio samo „težačko jelo“.

Tu su i prirodne ljepote Lepoglave, poput Gaveznice, koja danas ljudima predstavlja izletišta i šetnicu bogatu ahatima, iako je milijunima godina prije bila vulkan.

Zbog svojih znamenitosti, kulturne povijesti i brojnih dostupnih sadržaja koje oplemenjuju grad Lepoglavu, pogodan je grad za stanovanje, a sve više budi interes mladih koji upravo Lepoglavu biraju kao destinaciju za ne samo izlet, već i život.

12 LITERATURA:

- Crleri, D. (2022). : *Kuharica lepoglavskog kraja*. Lepoglava: STEGA TISAK.
- Cvetišić, Kotilda: *K pitanju o unapređivanju domaće (kućne) industrije*, Narodne novine, br. 244, 22. 10. 1906.
- Cvetnić, S. (2022). : *Ivan Krstitelj Ranger*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Čolaković, I. (2022). : *Kulturno-umjetničko društvo Lepoglavski pušlek*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Čolaković, I. (2022). : *Limena glazba Lepoglava*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Horvat, Z. (1989). : *Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, u katalogu izložbe *Kultura pavlina 1244-1786*: Zagreb.
- Korade, M. (2022). : *Pavlini u Lepoglavi*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Leček, S. (2003) : *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941.*: Zagreb.
- Maleković, V. (1989). : *Kultura pavlina 1244-1786*, u katalogu istoimene izložbe, MUO: Zagreb.
- Mirković, M. (1989). : *Ivan Krstitelj Ranger i pavlinsko slikarstvo*, u katalogu izložbe *Kultura pavlina 1244-1786*: Zagreb.
- Moguš, M. (1996). : *Ivan Belostenec – član ozaljskoga književnojezičnoga kruga*, u katalogu *Lepoglavski zbornik 1995.*: Zagreb.
- Novak J. i Čolaković I. (2022). : *Kaznionica u Lepoglavi – povijest*, u katalogu Lepoglava-monografija: Varaždin.
- Novak, J. (2022). : *Pavlinski samostan Lepoglava*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Petrović Leš, T. (2008). : *Lepoglavsko čipkarstvo*. Zagreb: Srednja Europa
- Sekulić, A. (1989). : *Pregled povijesti pavlina*, u katalogu izložbe *Kultura pavlina 1244-1786*: Zagreb.

- Šicel, M. (1998). : *Književno nazivlje u Gazofilacijum Ivana Belostenca*, u katalogu Lepoglavski zbornik 1996.: Zagreb.
- Šimunić, An. i Šimunić Al. (1998). : *Fosilni vulkan u Lepoglavi*. Lepoglavski zbornik 1996., 133-144. : Zagreb.
- Šufflay, Zlata: *Nezaboravljeni dragulj...* (Odlomci monografije: Lepoglavske čipke), Jutarnji list, 21. listopada 1928.
- Težak, S. (2022). : *O imenu grada Lepoglava*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Težak, S. (2022). : *Pavlinska gimnazija i sveučilište u Lepoglavi*, u katalogu Lepoglava, monografija: Varaždin.
- Težak, S. (2022). : *Župa Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije u Lepoglavi*, monografija: Varaždin.
- Vončina, J. (1998). : *Lepoglavski pavlini u povijesti hrvatske pisane riječi*, u katalogu Lepoglavski zbornik 1996.: Zagreb.
- Žvorc, M. (2014). *Lepoglavska crkva Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije kao campo santo hrvatskih velikaša*. U K. Dočkal (Ur.) *Povijest pavlinskog samostana Blažene Djevice Marije u Lepoglavi* (str. 25-30). Zagreb: Glas Koncila.